

rječnici, časopisi, opći uvodi) i posebna (antropologija, filozofija, početak života, sredina života, kraj života).

Djelo obrađuje teme od kojih neke nisu u nas stručno i zaokruženo obrađene ni u krugovima liječnika i drugih znanstvenika ni u krugovima etičara i moralista. Vrijeme je da se i u nas stručno i odgovorno pride ovim problemima na široj interdisciplinarnoj i humanističkoj osnovi. Problemi medicinske etike u nas su krajnje zanemareni.

Marijan Valković

Volker EID (ur.), *Euthanasie oder Soll man auf Verlangen töten?*, 2. izd., M. Grünewald, Mainz, 1985, str. 211.

Prvo izdanje ove knjige izašlo je 1975. godine. Sada izlazi kao prošireno izdanje u nizu »Moralna teologija interdisciplinarno«, koji uređuje sam V. Eid. Tekst prvog izdanja doslovce je pretiskan (i stranice se podudaraju) uz tri dodatka koja ukupno iznose dvadeset stranica. Priređivač je napisao nov predgovor, a literatura (njemačka i ponešto engleske) upotpunjena je do 1984.

Urednik i nakladna kuća M. Grünewald odlučili su se na ovo drugo izdanje jer je diskusija o eutanaziji sve aktualnija, a sama knjiga po svom sadržaju i obradi i danas je veoma korisna, što nije baš čest slučaj na području današnje medicinske etike. U međuvremenu V. Eid je u suradnji s drugima izdao »interdisciplinarno« dvije knjige sa srodnom tematikom: V. Eid — R. Frey (ur.), *Sterbehilfe oder Wie weit reicht die ärztliche Behandlungspflicht?*, Mainz, 1978 (Pomoć pri umiranju ili dokle dopire dužnost liječnika da liječi?) i P. Becker — V. Eid (ur.), *Begleitung von Schwerkranken und Sterbenden. Praktische Erfahrungen und wissenschaftliche Reflexionen*, Mainz, 1984 (Praćenje teško bolesnih i umirućih. Praktična iskustva i znanstvena razmišljanja). Iz svega proizlazi da Volker Eid, profesor moralne teologije u Bambergu, uzima bolest, umiranje i smrt, s raznim popratnim problemima, kao uže područje svoje specijalizacije.

Knjiga o eutanaziji (*Eutanazija ili da li da se ubija na zahtjev?*) sadrži deset članaka i dva dokumenta. Najprije je riječ o eutanaziji, onda o pomoći pri umiranju te o teološkim implikacijama.

U prvom članku priređivač V. Eid daje povijesni presjek problema eutanazije. Zatim poznati neurokirurg Rudolf Kautzky raspravlja o »slobodi umirućeg i o dužnosti liječnika«. S obzirom na diskusije u Njemačkoj u vezi s

eventualnom promjenom zakona i dopustivosti »ubijanja na zahtjev«, autor kaže da je osobno iz praktičnih i načelnih razloga protiv te promjene, ali nije siguran da li se takav stav može zastupati i na društveno-pravnom području, imajući pred očima pluralističke stavove u društvu. Slijedi članak profesora prava Albina Esera »Pomoć pri umiranju i eutanazija u pravom pogledu«. On je kao pravnik krajnje skeptičan s obzirom na pozitivne učinke eventualne zakonske promjene. Kad bi se poduzimale potrebne mjere na socijalnom i političkom području da se čovjeku olakša, »samoostvarenje« i u umiranju i smrti, problem »umjetne smrti« — zaključuje autor — razriješio bi se sam po sebi. Tako misle i mnogi drugi. Priređivač knjige V. Eid u svom drugom i širem članku postavlja pitanje o »slobodnom raspolaganju vlastitim životom«. On kaže kako mora pošteno priznati da, teoretski gledano, postoji određen stupanj nesigurnosti s obzirom na apsolutnu nedopustivost aktivne eutanazije. Pritom se poziva i na K. Rahnera, koji je držao potrebnim dublje proučavanje, budući da su postojeće norme dosta općenite (»blosse Faustregeln«, str. 90). Ali u praktičnom pogledu i on je veoma skeptičan s obzirom na zakonsku dopustivost aktivne eutanazije, što će u predgovoru iznijeti kao opći ton cijele knjige. Josef Mayer-Scheu, bolnički župnik u Heidelbergu, u svom prilogu iznosi veoma lijepa iskustva i razmišljanja o zajedničkom pomaganju svijui pri umiranju (»mitmensschlich«): liječnika i bolničkog osoblja, rodbine i, ne na zadnjem mjestu, bolničkog duhovnog pastira. To nije laka zadaća, te se na nju treba pripremiti. Autor posebno ističe korist tzv. »Balintovih skupina« u bolnicama. Očito da je i svećenicima u bolnicama potrebna posebna pastoralna naobrazba (*Clinical Pastoral Education*). Psiholog Norbert Erlemeyer nastoji pristupiti problemu eutanazije iz perspektive psihološke tanatologije. Donosi mnoštvo iskustvenih psiholoških podataka, među kojima je možda najvažniji da su teško bolesni i umirući često do zadnjeg trenutka otvoreni za zbivanja u svojoj sredini. Autor, čini se, računa i s mogućnošću aktivne eutanazije, ali tek pošto su iscrpljene sve psihološke i psihoterapeutske mogućnosti. Tada to ne bi bilo skraćivanje života, nego »individualna pomoć u prevladavanju otcjepljenja od zemaljskoga« (str. 131). Sociolog Ferdinand W. Menne pristupa problemu pod sociološkim aspektom. Njegov je zaključak da je potrebno određeno samooograničenje na području biotehnologije, posebice u vezi s umiranjem, kao ustuk pretjeranoj hospitalizaciji i »aparataj medicini«. Pedagog Walter Thomas se pita: može li

se »naučiti« umrijeti? Poznato je da je »ars moriendi« u kršćanskoj perspektivi bila visoko cijenjena, osobito potkraj srednjega vijeka. Uključena su važna gledanja na smisao bolesti, trpljenja, sreće i života općenito, što je predmet razilaženja u modernom pluralističkom društvu. Ipak životni realizam nameće svima potrebu suočiti se s tim pitanjima. Osobito je korisno autorovo razlikovanje između »naravne« i »društvene« smrti. Mnogi su »društveno« mrtvi prije negoli »naravno« umru, i tu je izvor mnogih patnji za umiruće. I osobno i društveno treba prevladati onaj mentalitet koji smatra da je čovjek praktično »mrtav« kad više ne koristi društvu na vidljiv način.

Teolog Gisbert Greshake (ranije u Beču, sada u Freiburgu) nastoji zaokružiti problematiku iz perspektive »teologije smrti«. Teologija svakako tu ima što reći, barem vjerniku. Autor nije sklon prihvatiti gledište onih koji, kao L. Boros, vide u smrti vrhunac čovjekove slobode i samoostvarenja. On više voli vidjeti u smrti iskustvo ograničenosti i konačne nemoci, koje u Isusovoj smrti i uskrsnuću vidi izlazak iz besmisla smrti i konačnu čovjekovu nadu. A teolog moralist iz Mainza Johannes Reiter u zadnjem prilogu daje pregled sadašnje diskusije o eutanaziji. Riječ je i o medicinsko-pravnim pitanjima i o teološko-crkvenim, a sve na pozadini rasprava u Njemačkoj o zakonskim promjenama s obzirom na eutanaziju.

Knjizi su dodana slijedeća dva dokumenta: Smjernice savezne liječničke komore u vezi s eutanazijom (1979) i Rezolucija njemačkog društva za kirurgiju (1979). Riječ je o smjernicama profesionalne etike, posebice u vezi s pitanjem o »pomaganju pri umiranju«, popunjavajući one praznine koje još nisu obuhvaćene postojećim državnim zakonodavstvom u Njemačkoj.

Knjiga je veoma korisna za sve koji prate suvremenu etičku problematiku, a od posebne je važnosti za liječnike i ostalo zdravstveno osoblje, socijalne radnike, teologe i pravnike.

Marijan Valković

Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft. Quellenband 2(32): Im Bann der Natur. Erarbeitet von Hoimar v. Dittfurth und Rudolf Walter. Mit einem Essay von Hoimar v. Dittfurth, Herder, Freiburg, 1985, str. 391; Quellenband 3(33): Mit anderen zusammen leben. Erarbeitet von Karin Walter. Mit einem Essay von Christian Graf von Krockow, Herder, Freiburg, 1986, str. 448.

O velikoj i svojevrsnoj enciklopedijskoj biblioteci »Kršćanska vjera u modernom svijetu« ugledne izdavačke kuće Herder u Freiburgu izvijestili smo u nekoliko navrata u BS (4/1982; 4/1984 i 3-4/1985). Ovo su dva posljednja »sveska izvora«, tako da je sada djelo zaokruženo: 30 tematskih svezaka (uključujući registar) i 7 »svezaka izvora«. U pripremi je didaktički priručnik za uporabu ove biblioteke.

Potanje o naravi cijelog djela i posebice o »svescima izvora« govorili smo u već objavljenim prikazima. Ova dva sveska na razini su ostalih pet »svezaka izvora«.

U svesku »Očarani prirodom« (Im Bann der Natur) imamo obilje prvorazrednih tekstova o odnosu čovjeka prema prirodi, od Biblije i Aristotela pa sve do naših dana. Knjigu su priredili Hoimar v. Dittfurth i Rudolf Walter, a uvodni esej napisao je Hoimar v. Dittfurth, jedno vrijeme profesor psihijatrije i neurologije u Würzburgu i Heidelbergu, a zatim samostalan pisac.

Tekstovi su podijeljeni u dvanaest poglavlja, a na kraju je imensko kazalo. Uvod u svako poglavlje čini nekoliko citata, nerijetko posve oprečnih, koji odmah pokazuju zagonetnost i višeznačnost prirode.

Redaju se biblijski pisci, stari mudraci i sveci, filozofi, pjesnici i književnici, moderni znanstvenici, vjernici i nevjernici, skeptici i cinici. Dvostruko lice prirode, njezina opasnost ali i privlačnost, njezina tajanstvenost, čovjekovo mjesto u njoj (pri dnu ili na vrhu?), značenje čovjekove tjelesnosti, da li vratiti se prirodi, da li vladati prirodom, kako je spoznati, kako živjeti s njom u miru, tajna materije, podrijetlo života, otkriće svemira i, konačno, katastrofa ili novo stvorenje — sve to dolazi u toliko varijanti koje nas čas zanose, a čas pritišću kao mora; jednom su racionalne i hladno znanstvene, a drugi put izraz mudrosti ili umjetničke intuicije.

Raspravljanja o materiji, životu, početku i kraju svemira i o čovjeku u njemu naći će u ovoj zbirci mnoštvo materijala za razmišljanje.

Dok ovaj svezak ima kao tematiku »prirodu«, slijedeći svezak pod naslovom »S drugima zajedno živjeti« obrađuje društvenu dimenziju čovjekovu (u prvom je svesku, prema jednoj terminologiji, »Umwelt«, a u drugom »Mitwelt«). Svezak je priredila Karin Walter, a uvodni esej i uvode pojedinim poglavljima napisao je Christian Graf von Krockow, profesor i publicist iz Göttingena.

U četrnaest poglavlja nanizani su raznovrsni tekstovi koji osvjetljavaju društvenu narav čovjeka u raznim oblicima i očitovanjima: